

Podijeljen na nekoliko poglavlja, ovaj zbornik tekstova tematizira odnos muslimana i nemuslimana, međumuslimanske odnose i, ono najvažnije, džihada i terorizma, odnosno ekstremizma, a kroz referentne tekstove savremenih autora različitih provenijencija koji su hronološkim pregledom i metodološkim pristupom zadatih tema uočili ona, često skrivena, ali najvažnija pitanja na koja moramo odgovoriti prije nego damo konačni sud o ovim aktualnim problemima.

U prvom poglavlju čitamo tekst o principima kojima se muslimani moraju rukovoditi u ophođenju sa drugima kroz navođenje izvora u Kur'anu i primjera iz prakse Muhameda a.s., gdje se definira odnos muslimana i nemuslimana i slučajevi u kojima se odstupa od principa pravde, lijepog ophođenja i tolerancije drugih. Navedene su ključne tačke nesporazuma oko kojih se danas vode brojne rasprave u zapadnom i muslimanskom svijetu. Antinevjernička ratoborna retorika islamskih radikala često se iskazuje kroz takav stav: nepostojanje moralnog nevjernika i, sa druge strane, postojanje samo moralnog muslimana. U suprotnom, mi se izlažemo opasnosti da se stavimo u zaštitu njihovih vjerskih načela i ubjeđenja. Priznavanje drugih u islamu ne uvjetuje se prihvatanjem ispravnosti njihovih ubjeđenja. „Islam priznaje drugog kad i kategorički tvrdi da nije u pravu – u islamu teološki pluralizam nije preduvjet za društveni pluralizam“, stoji u tekstu. U nastavku prvog poglavlja uvršten je i tekst el-Karadavija o pitanju čestitanja vjerskih praznika nemuslimanima, kao i ništa manje zanimljiva analiza Halida el-Fadla o mogućem nesuglasju i najboljem modelu i konceptu koegzistencije demokratije, ljudskih prava i pluralističkog društva spram islama.

U drugom poglavlju, koje analizira međumuslimanski odnos i dijalog, navedene su osnovne pretpostavke sukoba i nepristajanja na saradnju različitih islamskih škola i pravaca koje u islamu mogu zajednički postojati i koegzistirati samo ako se oslanjaju na principe Kur'ana i Sunneta. Razlika između ovih idžtihada može postojati samo u okviru različitih metodoloških

pristupa u tumačenju osnovnih izvora islama. Druga bitna stavka jeste poštovanje različitih mišljenja drugih škola oko nekog istog pitanja, shodno Poslanikovom hadisu u kojem se kaže da je različitost mišljenja zapravo blagodat njegovog ummeta.

Treće poglavlje u kojem je, vjerujem, sadržan *raison d'être* objavljivanja ovog zbornika, putem komparativne metode i historijskog rakursa analizira odnos džihada i terorizma. Nepravilne interpretacije oko pojma džihada se pojavljuju oko pitanja kada je dopušteno muslimanima ratovati sa nevjernicima. Već u prvom poglavlju možemo pročitati da je prema većini islamskih pravnikar, razlog džihada ili ratovanja s neprijateljima - agresija, odnosno napad sa druge strane, a ne nevjerstvo. Kroz dva iscrpna teksta prof. Karčića o značenju, historiji i vezi terorizma sa religijom možemo zaključiti da je povezivanje terorizma sa religijom u posljednje vrijeme, zapravo samo konačna izvedba one Bodrijarove misli o duhu terorizma: prije stvarnog, to je mentalni, simbolički čin. Terorist u stvarnosti doživljava samo nepravdu; on ne vidi da je stvarni uzrok u nerazumijevanju poruke islama koja je u suštini vjera mira poslata kao milost svjetovima, i redukcionističkog odnosa spram prirode državnog i međunarodnog faktora. On religiju doživljava kao način legitimacije nasilja nad drugima, kao imperativ, nalog, zahtjev, svrhu, sakramentalni čin iskupljenja; u suštini, on sebe vidi kao sliku, simbol žrtvovanja za vjeru. Treba spomenuti i izvrstan tekst Tariqa Ramadana o poziciji današnjeg muslimana u Evropi i Zapadu: odnos između *daru-l-islama* i *daru-l-harba* i pokušaj njihovog reafirmiranja u svjetlu savremenosti, kao i novo pozicioniranje muslimana u okruženju koje se začinje u svom izvornom obliku kao *daru-š-šehade*, tj. svijetu svjedočenja ili Šehadeta, u kojem su muslimani dužni pridržavati se bitnih učenja islama, ali i pozivati se na svoju društvenu ulogu: stalni angažman i nesebičnu borbu za stvar pravde, napretka ljudskog rada, ekologije i solidarnosti u svim njenim manifestacijama.

U Malroovim zabilježenim dijalozima sa generalom De Golom, na

jednom mjestu se spominje generalova dosjetka: „Čovjek ne može učiniti ništa ozbiljno ako se potčinjava tlapnja, ali što se veliko može učiniti bez njih?“ Čini mi se da je i ova hrestomatija kroz detektiranje glavnih problema i nuđenje svojih alternativnih pogleda zapravo konstatacija prvog dijela, ali i kvalitetan odgovor na drugi dio spomenute dosjetke. Hrestomatija *Savremene muslimanske dileme* odličan je izbor i kvalitetno štivo za onog koji se želi kritički postaviti spram sve češćih i neprekidno nadolazećih ekstremističkih uvjerenja, ideološki utemeljenog nasilja i negativne percepcije spram drugoga u islamu, sve zarad vjerskih, političkih i socijalnih promjena.

Abdurahman LJEVAKOVIĆ

HISTORIJA LJUDSKE MISLI U SVJETLU SADAŠNJIH ZLOČINA I DOGAĐAJA

Muhamed Filipović: „Kraj epohe liberalizma: ciljevi revizije historije XX vijeka“, Prosperitet, Sarajevo 2009.g.

U novoj knjizi akademik Muhamed Filipović na sebi svojstven način, kroz prije svega naučnu ali i itekako aktuelnu vizuru, analizira pojam liberalizma i sve ono što on nosi, počev od njenog izvorišta- od marksizma pa sve do najnovijih oblika koji se ogledaju u lenjinizmu, fašizmu i raznim nacionalizmima. Otkivajući ideološku i političku pozadinu ratova u XX vijeku, akademik Filipović ustvari otkriva i realno historijsko stanje današnjeg svijeta koji svojim redukcionizmom

na globalnom planu dovodi do smrti ljudskih kultura i time svijet vodi ka katastrofi. U svom naučnom pristupu Filipović tako koristi komparativne metode sučeljavajući dostignuća fašizma i antifašizma, istočnog i zapadnog svijeta, komunizma i principe demokratije, da bi u konačnici osvrnuo se na stanje u Bosni i Hercegovini raskrinkavajući mnoge zablude i ideološke mitove pod čijom maskom su izvršeni brojni zločini.

Skidajući upravo masku komunizma koji je uistinu sadržavao "tendencije ka totalitarizaciji" kao i težnje ka "oslobađanju i demokratizmu posebne vrste", u knjizi se prati fenomen razvoja demokratije koja se zasigurno "pretvara u sredstvo vladavine", a u svrhu "kontrole ponašanja određenih zemalja, ali i za izazivanje određenih političkih efekata u odabranim zemljama čije postupanje ne odgovara zapadnim zemljama". Otuda je i rušenje komunizma (u Jugoslaviji) promatrano samo sa nacionalističkog stajališta, a ne demokratske političke akcije. Filipović progovara, u tom segmentu, o srpskim i hrvatskim antibosanskim snagama i njihovim nastojanjima da protjeraju i istrijebe Bošnjake i muslimane koji su bili glavni nosioci suvereniteta i integriteta BiH. S druge strane, NATO pakt i interesi kapitalističkih država problem u BiH ne vide u komunizmu, nego u "težnji za kontrolom i gospodarenjem nad svijetom". U odnosu između ta dva koncepta, "komunizam ne smije ni po koju cijenu biti alternativa kapitalizmu, u ma kakvom svjetlu nam se on pokazivao. To je ideološko-politički i strateški kontekst u kojem se vrši rehabilitacija svih antikomunista i to bez obzira na to kakvu su stvarnu ulogu igrali u našoj i u svjetskoj historiji i kako su se odnosili prema fašizmu", zapisuje Filipović. Ukazavši na tu i takvu strategiju pretvaranja fašista u demokrate i antifašiste, autor knjige iznosi mišljenje da je i historija zablude, jer se iz nje nikada nije ništa naučilo. "Ona, naime, nije predmet učenja nego iskorištavanja. Oni koji stvaraju historiju iz nje ne uče, a oni koje historija stvara su sa njom prezadovoljni i tako i jedni i drugi ne mogu iz nje ništa da nauče, oni se njome služe" konstatira Filipović zaključivši da zapadno-

europska novovjekovna historija nije ništa drugo do borba liberalizma nad starim aristokratskim sistemom nejednakosti među ljudima, što je, zapravo, proizvelo nacije kao "jedinственe etničke, kulturne, jezičke i interesne entitete". Liberalizam time u suštini nije uspio realizirati ideju prava i jednakosti nego je, štaviše proizveo svoju suprotnost u vidu "ekstremnih tendencija kao što su fašizam, komunizam i težnja za svjetskom vladavinom bogatih". Oni koji su, dakle, u svojoj historiji pokazali nadmoć nad drugim ljudima, narodima i državama, oni su slobodni i kao takvi imaju pravo da vladaju. Tu i takvu historiju će liberalizam nužno i dalje proizvoditi na taj način što će izmišljati protivnike i nadalje proizvoditi sve veću bijedu i podjele u društvu. Najbolje se to vidi i na primjeru procesa globalizacije u kome je paradoksalno da u prevazilaženju državnih granica "komuniciranje živih ljudi sve je manjeg obima i intenziteta". Ustvari proizvodi se lažna slika života. Uz pomoć medija mijenja se način života i napuštaju tradicija, religija i shvatanje uloge čovjeka u svijetu kako bi se svijet ujednačio." Redukcija svijeta na globalitet i ujednačavanje svih oblika života i originalnih izraza kulture su, u stvari, put u smrt raznovrsnosti ljudskih osobina i izraza, smrt posebnosti načina doživljavanja i izražavanja odnosa sa svijetom i ljudima, a to znači i smrt ljudskih kultura" mogla bi biti jedna od poruka ove izuzetne knjige akademika Filipovića.

Selman SELHANOVIĆ

DA LI JE MOGUĆ DRVENI ŠPORET?

Hafiz Esad Amin: "Između dva svijeta", Iskustva islamskog egzorciste, Sarajevo, 2009.

Pred nama je, dakle, pred bosanskohercegovačkom javnošću, nemjerljivo zanimljiva i korisna knjiga, o nekim drugim, naizgled nemogućim, fantastičnim, nevidljivim, onostranim, irealnim, izvanracionalnim – *duhovnim* – svjetovima i bićima koji u njima (tim svjetovima) žive, rade, spletkare, umiru i, koji, s vremena na vrijeme *komuniciraju s nama*, materijalnim bićima – ljudima od zemlje stvorenim, od krvi i mesa obloženim, od duše i uma satkanim. Kako kad i kako s kim!

Ovo je knjiga kakvu u Bosni i Hercegovini nikada prije nismo imali prilike vidjeti, dotaknuti i pročitati.

Umjesto usmene naracije, konačno pisani kod komunikacije

Egzorcizam je, a to je ključna riječ podnaslova ili mota ove knjige (Iskustva islamskog egzorciste) dolazi iz grčkoga jezika (grčki *exorcizo*=zaklinjem) da označi formu ili oblik komunikacije s onu stranu vidljivog i materijalnog svijeta, 'svijeta života' i 'ljudske racionalnosti'. Uobičajeno je da se egzorcizam vezuje etimološki za 1. Obred kojim se đavao sili na posluš, ili izgonjenje zlih duhova i danas postoji u nekim rijetkim sektama; ili je 2. Religiozna opsjednutost, vjerska bjeso- mučnost (Klaić; 1972:333), dakle da se vezuje za rijetke sekte, ili tako reći, za *manjinske* koncepte religijske svijesti, izvan ili mahom mimo "ehlu-l-kitabijskih" naučavanja¹, a posebice da je izvan ili s onu stranu islamske egzegeze i pragme "per se". Stiga se temeljno odredište, dato u podnaslovu ove knjige "O iskustvima islamskog egzorciste", može učiniti paradoksalnim ili nemogućim poput svake ideje *oksimorona*, kakav je u praksi oksimoron 'drvenog

¹ Prema kur'anskom naučavanju i terminologiji sve tri monoteističke religije/vjere i njeni pripadnici su monoteisti (kršćani, jevreji i muslimani) i nominirani su kao monoteisti, ili 'vlasnici knjige' – ehlu-l-kitabije – u doslovnom smislu riječi, tj. Sintagme...